

вирішення проблем удосконалення діяльності органів внутрішніх справ із захисту прав та свобод людини і громадянина, охорони правопорядку і забезпечення суспільної безпеки. Розробка спеціальної окремої методики розслідування примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань є досить актуальним та важливим питанням, вирішення якого допоможе не лише ефективніше розслідувати такі злочини, відокремлюючи їх від інших подібних за змістом, але й попереджувати вчинення цих злочинів, захищаючи права осіб, що виступають суб'єктами цивільно-правових відносин.

Важливість розгляду зазначеного питання полягає у тому, що вказаний вид злочину відноситься до корисно-насильницьких, більша частина яких має велику кількість спільних ознак, тому в процесі розслідування для встановлення обставин злочину часто використовуються схожі між собою методики. Але під час розслідування важливим є чітке розмежування складів злочинів, деякі з них є суміжними, а отже, використання не конкретної необхідної методики, а схожої, може призвести до заведення слідства у глухий кут.

Суміжними за складом з примушуванням до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань є вимагання, самоуправство, для розслідування яких розроблені окремі методики. Механізми вчинення цих злочинів дуже схожі між собою, в деяких випадках обстановка, способи взагалі співпадають. Але є істотна відмінність: відсутність ознак вимагання і одночасно наявність ознак примушування до виконання реально існуючого зобов'язання, не користуючись при цьому законним шляхом. Також важливо звернути увагу на те, хто є суб'єктом злочину, іноді ними виступають колекторські чи інші організації, які нібито мають повноваження на вчинення дій, пов'язаних з виконанням цивільно-правових зобов'язань, але їх діяльність не врегульована на законодавчому рівні, а надані послуги виходять за рамки закону. Це означає, що розслідування навіть суміжних злочинів має свої особливості. Отже, за відсутності самостійної методики розслідування примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань питання щодо її розробки є актуальним та доцільним.

Падей А. С.

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірантка кафедри криміналістики*

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СЛІДЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Слідча діяльність є одним з важливих об'єктів дослідження у криміналістиці. Обговорення та дискусії стосовно даної діяльності здійснювалися в наукових джерелах насамперед у процесуальному, психологічному та тактичному аспектах. Метою даної статті є висвітлення особливостей діяльності з розслідування злочинів, психологічних якостей, які прита-

манні слідчому, а також психологічних прийомів та методів, якими користується слідчий під час діяльності з розслідування злочинів.

Вивченням даної теми займалися такі вчені-науковці як Р. С. Белкін, В. Л. Васильєв, В. С. Комарков, О. Д. Майстренко, А. А. Чебуренков, Ю. В. Чуфоровський, В. Ю. Шепітько, М.І. Єнікєєв та інші.

Р.С. Белкін зазначає, що закономірність виявлення доказів має переважно інформаційно-психологічний характер.

Щодо особливостей діяльності з розслідування можна зазначити наступне: діяльність по розслідуванню злочинів – цілеспрямований процес, метою якого є відтворення справжньої картини події злочину за її прямими та непрямыми доказами. Її психологічна структура може розглядатись як сукупність *основних* (пізнавальної, конструктивної, комунікативної, організаційної) та *допоміжних* (профілактичної та засвідчувальної) різновидів діяльності. У діяльності слідчого істотне значення набуває криміналістичні знання і досвід, які створюють умови для розуміння наявної інформації, її правильного вибору. Ці знання та досвід є необхідною передумовою для активізації відтворюючої уяви.

Будь-яка слідча дія спрямована на одержання інформації про подію злочину. Разом з тим, декілька слідчих дій орієнтовані як на інформаційний пошук, так і на здійснення психологічного впливу на різні категорії учасників слідства. До таких дій можуть належати так звані комунікативні, тобто ті, в основі яких є безпосереднє спілкування. Це допит особи чи декількох осіб, які проводяться в умовах постійного контакту та діалогу між учасниками. Інформаційний обмін тут поєднується безпосередньо з психологічним впливом.

Виходячи з поставленої мети також варто зазначити психологічні якості особистості слідчого, які безсумнівно впливають на хід розслідування злочинів.

Оперативно-слідча та оперативно-розшукова діяльність відноситься до тих видів діяльності, успіх і навіть видатні досягнення, в яких більше пов'язані із загальним високим розвитком особистості, ніж зі спеціальними здібностями. Здібності, які необхідні для даної роботи набуваються в процесі навчання та практичної діяльності. На жаль, сучасна наука не має в своєму розпорядженні поки що достатньо надійних методів визначення та вимірювання здібностей, умінь і навичок слідчих та оперативних працівників, якими можна було б скористатися для вирішення питання про придатність слідчого. За кордоном широко використовуються різні варіанти виявлення здатностей, умінь та навичок оперативних і слідчих працівників за допомогою тестів.

Якостями, якими повинен володіти слідчий, на наш погляд повинні бути: морально-вольові якості та психологічна активність слідчого; організаційні якості; інтелектуальні якості; наявність високорозвиненої уяви

слідчого, оперативного працівника; стресостійкість; психологічна спостережливість; швидкість і точність реагування та прийняття рішень.

Що ж стосується прийомів та методів, якими повинен користуватися слідчий, варто зазначити наступне. В залежності від певного виду слідчих дій, практичний працівник повинен в ході пізнавальної діяльності використовувати різні психологічні прийоми та методи, особливо, коли при контакті між слідчим та допитуваним виникає певна протидія. Розглянемо ці положення на прикладі такої слідчої дії як допит. Ефективність допиту залежить від уважного вивчення особистості допитуваного. На нашу думку слід віднести використання наступних психологічних прийомів слідчим:

- Ефективність допиту значною мірою залежить від *встановлення психологічного контакту*, розвитку комунікативної взаємодії між слідчим та допитуваним;

- Із метою вивчення особистості допитуваного, встановлення та підтримання з ним психологічного контакту Л. Б. Філоновим було запропоновано *методику контактної взаємодії*, що передбачає послідовне проходження наступних шести *стадій*: накопичення згоди; пошук спільних або подібних зацікавлень; вибір принципів та якостей, що пропонуються для спілкування; виявлення якостей, небезпечних для спілкування; індивідуальний вплив та адаптація до партнера; вироблення загальних правил та взаємодія.

- У випадках протидії (особливо свідомої) допитуваного доцільно реалізувати деякі специфічні прийоми впливу, а також варіювати умови проведення допиту. Припустимою формою психологічного впливу є, перш за все, *переконання* – процес логічного обґрунтування думок для досягнення згоди між допитуваним і слідчим;

- *Використання психологічних особливостей особистості допитуваного* – суть прийому полягає в урахуванні слідчим як на етапі встановлення контакту, так і безпосередньо при допиті, відомостей про характерологічні риси допитуваного, його домагання, самооцінку, систему його стосунків у сімейно-побутовій, професійній та дозвільній сферах, домінуючі мотиви поведінки;

- *Особисті спостереження за допитуваним* – фіксація слідчим емоційних, мімічних, пантомімічних проявів з боку допитуваного дозволяє гнучко варіювати тактику допиту, забезпечуючи регуляцію стану допитуваного і динаміку спілкування;

- *Використання стану емоційної напруженості* – прийом засновано на тому, що у стані емоційної напруженості у особи суттєво знижується здатність повною мірою здійснювати свідомий контроль за змістом мовних повідомлень та своєю поведінкою;

– *Використання ефекту раптовості* – суть прийому полягає у несподіваності (для допитуваного) появи фактів та обставин, які доводять неправдивість його свідчень;

– *Максимальна деталізація свідчень* – використання цього прийому базується на тому, що дуже складно неправдиве свідчення обміркувати до найдрібніших деталей.

Отже з вищевикладеного можна зробити висновок, що дослідження особливостей слідчої діяльності, психологічних якостей, якими повинен володіти слідчий, а також психологічних прийомів та методів, які варто використовувати під час розслідування злочинів можуть сприяти подальшому вдосконаленню слідчої діяльності, а також підвищити ефективність розслідування злочинів. При цьому слід зауважити, що позитивним вважається досвід деяких зарубіжних країн, де рівень професійних та психологічних навичок перевіряється і є обов'язковим критерієм їх наявності у слідчого.

Дынту В. А.

*Национальный университет «Одесская юридическая академия»,
аспирант кафедры криминалистики*

ВНЕШНИЕ ПРИЗНАКИ ИНСЦЕНИРОВКИ В ОБСТАНОВКЕ ПРЕСТУПЛЕНИЯ

Возможность обстановки преступления быть источником криминалистически важной информации обуславливается закономерностями взаимодействия объектов и явлений, процесс и результат которого находит свое отображение в определенной среде.

Р. С. Белкин указывает на то, что всякое событие преступления обязательно отражается в окружающей среде, элементами которой являются не только материальные образования – вещи, предметы, но и люди, в чьем сознании отражается событие преступления (Белкин Р. С. Ленинская теория отражения и методологические проблемы советской криминалистики. М., 1970. – С. 9-11).

При изучении обстановки преступления следователь должен ставить вопрос относительно объективности криминалистически важной информации, которую он получает на основании изучения следов оставленных после события. Данный вопрос является закономерным, поскольку поддается сомнению не только объективность полученной информации, но и объективность наличия, либо отсутствия самого следа в обстановке преступления.

Фактические данные, которые противоречат естественному ходу событий или обычному положению вещей (Шепітько В. Ю. Криміналістика. Енциклопедичний словник / За ред. В. Я. Тація. – Х., 2001. – С. 137) традиційно в криміналістическій літературі називають негативними обставинами. Так, наприклад, В. С. Бурданова визначає негативні об-